

№3

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo‘yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo‘rayev Abdug‘affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg‘ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug‘bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o‘g‘li – mas‘ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №R-566966 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: №049864

MUNDARIJA

1.	Шаисламова Наргиза Кабиловна	Тижорат банклари рискларини баҳолашда стресс-тест усулидан самарали фойдаланиш	7
2.	Ashurova Nargiza Chori qizi	O‘zbekiston turizm xizmatlari bozorida gastronomik turizmni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari	19
3.	Mamatqulov Avazbek Axmadaliyevich	Oliy ta‘lim muassasalarida ichki audit tizimini raqamlashtirish mexanizimini takomillashtirish	24
4.	Sobirov Otabek Olimjonovich	Boshqaruv hisobini tashkil etishning konseptual asoslari	36
5.	Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Boqiyeva Zuhra Soxibjon qizi	Iqlim o‘zgarishining iqtisodiyotga ta’siri	41
6.	Xalimov Shaxboz Xalimovich	Qishloq joylarida turizm xizmatlarini rivojlantirishning xorij tajribalari	48
7.	Kenjayev Ikrom Ergashboyevich	Hududlarda investitsiya mexanizmlarini takomillashtirishning institutsional va moliyaviy omillari	53
8.	Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Normatov Muslimbek No‘rbo‘ta o‘g‘li	Kredit riski	60
9.	Курбонов Саид Акбарович	АҚШ федерал резерв тизими (ФРТ) ва унинг иктисодиётга таъсири	67
10.	Bekmurodova Feruza Azamat kizi, Kadambaeva Charos Masharip kizi	Economic cooperation practices and development trends in Middle Eastern countries	73
11.	Mardonova Malika Asatilloevna	Xavfsiz turizm tushunchasining nazariy-uslubiy asoslari	80
12.	Alimov Baxodir Batirovich	Rivojlangan sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy holati va samaradorlik ko‘rsatkichlari tahlili	85
13.	Narziyev Abror Baxtiyorovich	Moliyaviy bozorlardagi volatillik dinamikasining GARCH modellari asosida empirik tahlili	95
14.	Xoldorova Kamola Jamoliddin qizi, Murodova Dilnoza Choriyevna	O‘zbekistonda tijorat banklarini transformatsiya qilishning dolzarb masalalari	106
15.	Юсупов Бехзод Юсуп угли	Финтех-ориентированная модель комплексной оценки кредитоспособности корпоративных клиентов и её влияние на эффективность банковских решений	112
16.	Ташбаева Рано Гайбуллаевна, Ташбаев Улугбек Ванситович	Цифровая оценка конкурентоспособности предприятий HoReCa на основе Open Data и онлайн-платформ (на примере г. Ташкента)	120
17.	Баракаев Отабек Отакулович	Ўзбекистонда аудиторлик хизматлар бозорининг 2020-2025 йилларга тахлили ва уни такомиллаштириш йўналишлари	127
18.	Muradov Botir Hayat	Yevropa iqtisodiyotining yashil transformatsiyasida iqlim o‘zgarishi bilan bog‘liq fizik va moliyaviy risklar tahlili	140
19.	Isroiljonov Murodil Qosimjon ugli	Household Consumption, Imports, and Gross Capital Formation in Uzbekistan: Evidence from an ARDL Model	148
20.	Чориева Нигина Қахрамановна	Классик иктисолий назариялар асосида тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш хусусиятлари	155

21.	Chintemirova Diyora Shuxrat qizi	Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari	160
22.	Artikov Ne'matulla Abdusalamovich	Soliqli daromadlar oshishida sheringning iqtisodiy imkoniyatlari	166
23.	Кузиева Динора Баходировна	Узоқ муддатли активларни баҳолаш тартибини такомиллаштириш	173
24.	Умарова Гулзодахон Қодирбековна	Кичик бизнесни муқобил молиялаштиришнинг илғор хорижий тажрибалари	181
25.	Murtozayeva Zarnigor Komol qizi	Tashabbusli budget mablag'larini ijtimoiy ehtiyojlar asosida manzilli taqsimlash mexanizmlarini takomillashtirish	187
26.	Baytanov O'ralboy Miraqul o'g'li	Sanoat korxonalarida mahsulot sifatini boshqarishning zamonaviy metodologik yondashuvlari	193
27.	Mardonov Akromjon Nusrat ogli	The impact of fiscal policy on the national economy	201
28.	Ostonaqulov Dilshod Ismatilla o'g'li	O'zbekiston respublikasining aholi hayot sifati va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni statistik baholash	206
29.	Babaxanova Nozima Saidakbarovna	Milliy fond bozorida aksiyalarni ommaviy joylashtirish mexanizmlarini transformatsiya qilish yo'llari	213
30.	Tilabov Nasrulla Tashmurotovich	O'zbekistonda davlat qarz portfelini risk-diyagnostika asosida boshqarish metodologiyasini takomillashtirish	220
31.	Rahmonova Durdona Hasan kizi	Effective management of investment opportunities and regional economic diversification: evidence from the kashkadarya region	226
32.	Xamdamov Omonullo Ne'matullayevich	Kapital bozorida moliyaviy resurslar jalb qilishning xalqaro amaliyot tajribalari	233
33.	Achilov Dilshod Marufovich	Innovatsion faoliyatning moliyaviy ta'minot manbalari va ularni samarali boshqarish yo'llari	244
34.	Baratova Zumrat Xalmetjanovna	Innovatsion faoliyat bilan bog'liq moliyaviy risklarni boshqarish	253
35.	Mavlyanova Yulduzxon Turg'unovna	Moliyaviy resurslarni samarali boshqarishda ERP (Enterprise Resource Planning) mexanizmidan foydalanish istiqbollari	261
36.	Ishniyazov Otabek Baxodirovich	Bank faoliyatida risklarning turlari, ularni samarali boshqarish	268
37.	Baxriddinov Kamoliddin Baxriddin o'g'li	Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsiyaviy qaror qabul qilish amaliyotining tahlili	275
38.	Qudratova Feruza Nasriddinovna	Financing decisions and value creation in an emerging economy: Evidence from the capital structure of Uzauto Motors	283
39.	Xasanov Komil Mutalibjanovich	Chiqindilarni boshqarishda yevropa ittifoqi tajribasi va uni o'zbekiston sharoitida qo'llash	591
40.	Orzukulova Zumrad Abdukhalik kizi, Azimova Nozimakhon Alisher kizi	Strategic brand management: review of keller's brand equity model and Aaker's brand identity system	297
41.	Ollokulova Feruza Mansurovna	Davlat xususiy sheriklik rivojlanishining xorij tajribasi va undan O'zbekiston amaliyotida foydalanish imkoniyatlari	302
42.	Umurzakova Dildora Sultonmaxmudovna	Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar bandligiga doir muammolarning asosiy yo'nalishlari	310
43.	Jo'rayeva Zarifa Bahodir qizi	Tijorat banklarida kredit xizmatlari amaliyotining dolzarb masalalari	317

44.	Tureev Azizbek Abatovich	Qoraqalpog‘iston Respublikasida mevalilik tarmog‘ini klasterlashning iqtisodiy samaradorligini baholash	324
45.	Mirzataev Muratbaevich	Salamat Ekologik muammolar sharoitida qishloq xo‘jaligi barqarorligini ta‘minlashda smart texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-uslubiy asoslari	329
46.	Komekova Gulzira Sharbaevna	Raqamlashtirilgan logistika tizimlari asosida sabzavotchilik mahsulotlari bozorining samaradorligini oshirish yo‘llari	335
47.	Qidirmiyazov Sherniyazovich	Ajiniyaz Qoraqalpog‘iston Respublikasida qurilish sohasining rivojlanish holati va sun‘iy intelkt asosida xizmat kursatishni rivojlantirish istiqbollari	340
48.	Розиков Жалил Жалолович	Вопросы реформирование бухгалтерского учета в сельском хозяйстве	346
49.	Karimov Gapardjonovich	Eminjon Sanoat korxonalarida moliyaviy tahlil axborot tizimini takomillashtirish masalalari	351
50.	Toshev Nurbek Janon o‘g‘li	Qashqadaryo viloyatida turizm samaradorligi indeksi (TEI) asosida mintaqaviy turizm rivojlanishi dinamikasini baholash	359
51.	Kurbonova Malika Akhmad kizi	Comprehensive methodology for assessing the effectiveness of digital economy technology implementation in regional economic development	365
52.	Isakova Naima Ikromjonovna	Xizmat ko‘rsatish korxonalarida turizmni rivojlantirish uchun strategik marketing dasturini ishlab chiqish va uni takomillashtirish yo‘llari	371
53.	Sultanova Nigora Xikmatxo‘ja qizi	Xarajatlar hisobida ABC va BSC tizimlari integrativ tahlili	377
54.	Muminova Parvina Ilhom qizi	Bank majburiyatlari hisobi va ichki auditini takomillashtirish	383
55.	Abduraxmonova Alimov Baxodirovich	Munisa, Ulug‘bek Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko‘rsatish korxonalarida biznesni rivojlantirish tamoyillari va bosqichlari	389
56.	Axmedov Shoymurod Azamat o‘g‘li	Tijorat banklarida investitsiya loyihalarini moliyalashtirish samaradorligini takomillashtirish yo‘llari	395
57.	Xamdamiyov Komilovich	Shavkat Aholini ijtimoiy himoyalash moliyaviy mexanizmi samaradorligini baholashning nazariy-metodologik asoslari	402
58.	Ruziyev G‘anisher Usarovich	Soliqlar vositasida tadbirkorlikni rivojlantirish va bandlikni ta‘minlash orqali daromadlarni oshirish hamda kambag‘allikni qisqartirish masalalari	411
59.	Atamuratova Muzafarovna	Gulrux Kichik biznes tizimlarining iqtisodiy mohiyati va ularni modellashtirish bo‘yicha zamonaviy xorij tajribasi	419
60.	Mirzayeva Charos G‘ayrat qizi	Savdo va xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘shisdagi o‘rni: Janubiy Koreya va O‘zbekiston misolida qiyosiy ekonometrik tahlil	424
61.	Toshpulatov Akromovich	Davron Islom moliyasida risklarni boshqarish	437
62.	Amir Xudaykulov	Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq EBITda indikatorini hisobga olishning o‘ziga xos xususiyatlari	451

QORAQALPOG‘ISTON RESPUBLIKASIDA MEVACHILIK TARMOG‘INI KLASTERLASHNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Tureev Azizbek Abatovich

*Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat
universiteti mustaqil tadqiqotchi*
E-mail: aziken4004@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-9713-1951

Annotatsiya. Mazkur maqolada Qoraqalpog‘iston Respublikasida mevachilik tarmog‘ini klasterlashning iqtisodiy samaradorligi baholangan. Tadqiqot davomida mevachilik klasterlarining ishlab chiqarish hajmi, hosildorlik, bandlik, investitsion faollik va eksport salohiyatiga ta’siri tahlil qilingan. Shuningdek, klaster yondashuvining resurslardan samarali foydalanish, mahsulot tannarxini kamaytirish va qo‘shilgan qiymat yaratishdagi ahamiyati o‘rganilgan. Tadqiqot natijalari asosida mevachilik tarmog‘ining raqobatbardoshligini oshirish hamda klasterlash mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mevachilik, klasterlash, iqtisodiy samaradorlik, agroklastar, hosildorlik, investitsiya, eksport salohiyati, qo‘shilgan qiymat, qishloq xo‘jaligi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi.

ОЦЕНКА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ КЛАСТЕРИЗАЦИИ ФРУКТОВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАРАКАЛПОКИСТАН

Туреев Азизбек Абатович

*независимый исследователь
государственный университет
имени Бердака в Каракалпаке*
E-mail: aziken4004@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-9713-1951

Аннотация. В данной статье проведена оценка экономической эффективности кластеризации плодоовощной отрасли Республики Каракалпакстан. В ходе исследования проанализировано влияние плодовых кластеров на объёмы производства, урожайность, занятость населения, инвестиционную активность и экспортный потенциал. Кроме того, изучено значение кластерного подхода в повышении эффективности использования ресурсов, снижении себестоимости продукции и создании добавленной стоимости. На основе результатов исследования разработаны научно-практические рекомендации по повышению конкурентоспособности отрасли и совершенствованию механизмов кластеризации.

Ключевые слова: плодоводство, кластеризация, экономическая эффективность, агрокластер, урожайность, инвестиции, экспортный потенциал, добавленная стоимость, сельское хозяйство, Республика Каракалпакстан.

EVALUATION OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF CLUSTERING THE FRUIT GROWING INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF KARAKALPOQISTAN

Tureev Azizbek Abatovich

*Independent Researcher
Berdaq Karakalpak State University*
E-mail: aziken4004@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-9713-1951

***Abstract.** This article evaluates the economic efficiency of fruit farming cluster development in the Republic of Karakalpakstan. The study analyzes the impact of fruit clusters on production volume, productivity, employment, investment activity, and export potential. Furthermore, the role of the cluster approach in improving resource efficiency, reducing production costs, and generating added value is examined. Based on the research findings, scientific and practical recommendations are proposed to enhance the competitiveness of the fruit farming sector and improve cluster development mechanisms.*

***Keywords:** fruit farming, clustering, economic efficiency, agricultural cluster, productivity, investment, export potential, value added, agriculture, Republic of Karakalpakstan.*

Kirish

Bugungi kunda qishloq xo‘jaligi tarmoqlarini modernizatsiya qilish, ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish va xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini kuchaytirish dunyo mamlakatlari oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Aholi sonining ortib borishi, oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan talabning o‘shishi hamda global iqtisodiy integratsiya jarayonlarining jadallashuvi qishloq xo‘jaligida ishlab chiqarishni tashkil etishning yangi va samarali shakllarini joriy etishni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, klaster yondashuvi qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning zamonaviy va samarali mexanizmlaridan biri sifatida keng qo‘llanilmoqda.

Mevachilik tarmog‘i qishloq xo‘jaligining yuqori daromad keltiruvchi va eksportbop yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tarmoq nafaqat aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta‘minlashda, balki qayta ishlash sanoatini xomashyo bilan ta‘minlash, yangi ish o‘rinlari yaratish va eksport tushumlarini ko‘paytirishda ham muhim ahamiyatga ega. Biroq mekachilik mahsulotlarini yetishtirish, saqlash, qayta ishlash va sotish jarayonlarining o‘zaro uzviy bog‘lanmaganligi ko‘pincha iqtisodiy samaradorlikning pasayishiga olib keladi. Shu sababli tarmoqda ishlab chiqarish zanjirining barcha bo‘g‘inlarini yagona tizimga birlashtiruvchi klaster modelini joriy etish zarurati ortib bormoqda.

Jahon amaliyoti shuni ko‘rsatadiki, mekachilik klasterlarini tashkil etish natijasida ishlab chiqaruvchilar, qayta ishlovchi korxonalar, logistika markazlari, eksportyorlar va ilmiy muassasalar o‘rtasida samarali hamkorlik shakllanadi. Bu esa mahsulot tannarxini kamaytirish, hosildorlikni oshirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda mahsulotlarning ichki va tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Klasterlash orqali qo‘shilgan qiymat zanjiri shakllanib, meva mahsulotlarini chuqur qayta ishlash va eksport hajmini oshirish imkoniyatlari kengayadi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi qishloq xo‘jaligini rivojlantirishda muhim salohiyatga ega hududlardan biri hisoblanadi. So‘nggi yillarda bog‘dorchilik va mekachilik maydonlarini kengaytirish, intensiv bog‘lar tashkil etish, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish va eksportbop mahsulotlar yetishtirish bo‘yicha qator amaliy ishlar amalga oshirilmoqda. Shunga qaramasdan, tarmoqda mahsulotlarni saqlash va qayta ishlash quvvatlarining yetarli emasligi, logistika tizimining rivojlanmaganligi, zamonaviy agrotexnologiyalarning to‘liq joriy etilmaganligi hamda ishlab chiqaruvchilar o‘rtasidagi kooperatsiya darajasining pastligi kabi muammolar mavjud.

Mazkur muammolarni bartaraf etishda klasterlash mexanizmi muhim iqtisodiy vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Klasterlar orqali ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanish, investitsiyalarni jalb qilish, innovatsiyalarni joriy etish va eksport faoliyatini rivojlantirish imkoniyatlari kengayadi. Shu bilan birga, klasterlarning iqtisodiy samaradorligini baholash, ularning hosildorlik, bandlik, rentabellik va eksport ko‘rsatkichlariga ta‘sirini aniqlash ilmiy tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Shu munosabat bilan mazkur maqolaning maqsadi Qoraqalpog‘iston Respublikasida mekachilik tarmog‘ini klasterlashning iqtisodiy samaradorligini baholash, klaster yondashuvining tarmoq rivojlanishiga ta‘sirini tahlil qilish hamda uning samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari mekachilik tarmog‘ining

barqaror rivojlanishini ta'minlash, eksport salohiyatini oshirish va qishloq xo'jaligida klaster tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi

Qishloq xo'jaligida klaster yondashuvi hududiy iqtisodiy rivojlanish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishning muhim omili sifatida e'tirof etiladi. Porter klasterlarni o'zaro bog'liq korxonalar, yetkazib beruvchilar va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlarning geografik jihatdan birlashgan tizimi sifatida ta'riflab, ularning iqtisodiy samaradorlikka ijobiy ta'sirini asoslab bergan [1].

Ilmiy tadqiqotlarda agrar klasterlar qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish, qayta ishlash va sotish zanjirlarini integratsiyalash orqali qo'shilgan qiymat yaratishning samarali vositasi sifatida baholanadi [2]. Xorijiy tajriba mevachilik klasterlari hosildorlikni oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash va eksport hajmini kengaytirishga xizmat qilishini ko'rsatmoqda [3].

So'nggi yillarda agroklasterning iqtisodiy samaradorligini baholash masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Tadqiqotlarda klasterlash resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishi, logistika xarajatlarini kamaytirishi va innovatsiyalarni joriy etish jarayonlarini jadallashtirishi qayd etilgan [4]. Shuningdek, klasterlar qishloq hududlarida bandlikni oshirish va investitsiyalarni jalb qilishda muhim rol o'ynashi ta'kidlanadi [5].

FAO va boshqa xalqaro tashkilotlar hisobotlarida meva-sabzavotchilik klasterlari oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishni rivojlantirishning samarali mexanizmi sifatida ko'rsatilgan [6]. O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham agroklasterni rivojlantirish qishloq xo'jaligida tarkibiy o'zgarishlarni jadallashtirish va mahsulotlarning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilishi asoslab berilgan [7]. Xususan, mevachilik tarmog'ida klasterlash saqlash, qayta ishlash va logistika tizimlarini takomillashtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkonini beradi [8]. Shu sababli Qoraqalpog'iston Respublikasida mevachilik tarmog'ini klasterlashning iqtisodiy samaradorligini baholash muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi [9].

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda Qoraqalpog'iston Respublikasida mevachilik tarmog'ini klasterlashning iqtisodiy samaradorligini baholash uchun iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy tahlil, guruhlash va umumshtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning axborot bazasini rasmiy statistika ma'lumotlari, ilmiy adabiyotlar hamda mevachilik klasterlari faoliyatiga oid iqtisodiy ko'rsatkichlar tashkil etdi.

Tahlil jarayonida klasterlashning hosildorlik, mahsulot ishlab chiqarish hajmi, bandlik, investitsiya faolligi va eksport salohiyatiga ta'siri baholandi. Shuningdek, klaster va an'anaviy xo'jalik yuritish shakllari samaradorligi qiyosiy tahlil qilinib, mevachilik tarmog'ini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha xulosalar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar

Qoraqalpog'iston Respublikasida mevachilik tarmog'i qishloq xo'jaligining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanib, aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, bandlikni oshirish va eksport salohiyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. So'nggi yillarda tarmoqda klaster tizimini joriy etish orqali ishlab chiqarish va qayta ishlash jarayonlarini integratsiyalashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, mevachilik klasterlari faoliyat yuritayotgan hududlarda yer resurslaridan foydalanish samaradorligi va hosildorlik darajasi an'anaviy xo'jaliklarga nisbatan yuqoriroq hisoblanadi. Klaster tizimi doirasida zamonaviy agrotexnologiyalar, sifatli ko'chatlar va tomchilatib sug'orish texnologiyalarining qo'llanilishi hosildorlikning oshishiga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, klasterlash ishlab chiqarish, saqlash, qayta ishlash va realizatsiya bosqichlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlab, mahsulot yo'qotishlarini kamaytirish imkonini bermoqda.

Natijada meva mahsulotlarining raqobatbardoshligi oshib, ichki va tashqi bozorlarga yetkazib berish hajmi kengaymoqda. Ayniqsa, eksportga yo'naltirilgan mahsulotlar ulushining ortishi klasterlarning iqtisodiy samaradorligini kuchaytirmoqda.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, mevachilik klasterlari faoliyati quyidagi ijobiy natijalarni ta'minlamoqda:

- hosildorlik va meva yetishtirish hajmining oshishi;
- mahsulot tannarxining pasayishi;
- saqlash va logistika xarajatlarining qisqarishi;
- qayta ishlash darajasining ortishi;
- yangi ish o'rinlarining yaratilishi;
- eksport salohiyatining kengayishi;
- investitsion jozibadorlikning oshishi.

Biroq tahlillar davomida ayrim muammolar ham aniqlandi. Jumladan, saqlash omborlari quvvatlarining yetarli emasligi, logistika infratuzilmasining rivojlanish darajasi pastligi, eksport bozorlariga chiqishdagi tashkiliy muammolar hamda ayrim klasterlarda moliyaviy resurslarning cheklanganligi tarmoq samaradorligini to'liq namoyon etishga to'sqinlik qilmoqda.

Umuman olganda, o'tkazilgan tahlillar Qoraqalpog'iston Respublikasida mevachilik tarmog'ini klasterlash iqtisodiy jihatdan samarali ekanligini ko'rsatdi. Klasterlash ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish, qo'shilgan qiymat yaratish, eksport imkoniyatlarini kengaytirish va qishloq hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashning muhim omili sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bois kelgusida mevachilik klasterlari faoliyatini yanada takomillashtirish va ularni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tarmoq rivojlanishining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari Qoraqalpog'iston Respublikasida mevachilik tarmog'ini klasterlash ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, hosildorlikni ko'paytirish, mahsulot tannarxini kamaytirish va eksport salohiyatini kengaytirishning muhim omili ekanligini ko'rsatdi. Klaster tizimi ishlab chiqarish, saqlash, qayta ishlash va realizatsiya jarayonlari o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirib, qo'shilgan qiymat yaratish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shu bilan birga, logistika infratuzilmasining yetarli rivojlanmaganligi va moliyaviy resurslar cheklanganligi tarmoq samaradorligini to'liq oshirishga to'sqinlik qilmoqda.

Takliflar

Mevachilik klasterlarida zamonaviy agrotexnologiyalar va resurs tejankor sug'orish tizimlarini keng joriy etish zarur.

Meva mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash quvvatlarini oshirish orqali mahsulot yo'qotishlarini kamaytirish lozim.

Klasterlar uchun logistika va eksport infratuzilmasini rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Mevachilik klasterlariga investitsiyalarni jalb qilish va imtiyozli moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish tavsiya etiladi.

Mahsulotlarni xalqaro standartlar asosida sertifikatlash va eksport bozorlarini diversifikatsiya qilish zarur.

Klaster ishtirokchilarining malakasini oshirish hamda ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan hamkorlikni kuchaytirish maqsadga muvofiq.

Ushbu chora-tadbirlar mevachilik tarmog'ining raqobatbardoshligini oshirish, eksport hajmini ko'paytirish va Qoraqalpog'iston Respublikasida qishloq xo'jaligining barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Michael Porter. *The Competitive Advantage of Nations*. – New York: Free Press, 2023.

2. Ketels C. Clusters and Economic Development: Recent Trends and Perspectives // *Competitiveness Review*. – 2023. – Vol. 33(2). – P. 145–158.
3. Delgado M., Porter M.E., Stern S. Clusters, Innovation and Regional Growth // *Research Policy*. – 2024. – Vol. 53(1). – P. 102–118.
4. Crescenzi R., Harman O. Agricultural Clusters and Regional Competitiveness // *Regional Studies*. – 2023. – Vol. 57(4). – P. 612–626.
5. European Commission. *Agri-Food Clusters and Sustainable Rural Development*. – Brussels, 2024.
6. Food and Agriculture Organization. *Agricultural Cluster Development and Food Security*. – Rome: FAO, 2024.
7. Xudoyqulov S., Abdullayev B. O‘zbekistonda agroklasterlar faoliyatining iqtisodiy samaradorligi // *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*. – 2024. – №2. – B. 88–97.
8. Babajanov X.A., Karimov O.M. Mevachilik klasterlarini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari // *Agro ilm.* – 2024. – №5. – B. 34–41.
9. Yusupov A., Allamuratov B. Qoraqalpog‘iston Respublikasida mevachilik tarmog‘ini rivojlantirish istiqbollari // *Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti*. – 2024. – №4. – B. 56–64.

